

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

****

COMMUNICATION STRATEGY M.KEMAL FOLLOWED IN TURKISH LIBERATION WAR

Osman ÖZSOY*

GİRİŞ

Türk Kurtuluş Savaşı sadece Türk Tarihi açısından değil, dünya siyasi tarihi açısından da önemlidir. Mondros Mütarekesi ile orduları terhis edilen, her türlü silâh ve cephanesine el konulan, ülkesinin büyük bölümü işgal edilen bir milletin, zor koşullara rağmen giriştiği bağımsızlık mücadelesini kısa sürede başarıya ulaştırması, tüm dünyada dikkatlerin Anadolu'ya çevrilmesine neden olmuştur. Üstelik Türk Kurtuluş Savaşı, Batılı ülkelerin Asya topraklarında başlattığı sömürgecilik dönemi boyunca, Asyalı ulusların Avrupalılara karşı kazandığı ilk zafer olarak tarihteki yerini almıştır. Türk Kurtuluş Savaşı hiç kuşkusuz kolay olmadı. Sadece Dünya Harp Tarihinin değil, siyasetin ve diplomasinin en ince ayrıntıları da bu dönemde ustaca uygulandı.

Mondros Mütarekesi'nden yurdun düşmandan temizlenmesine kadar geçen süreyi iki safhada değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki arayış, ikincisi yöneliş dönemidir. İşgallerin başlamasıyla birlikte yurdun dört bir yanında kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bir arayışın sonucuydu. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasını müteakip peşi sıra düzenlenen kongreler ve ardından Ankara'da açılan Meclis, arayış döneminin sona erip ortak bir yöneliş merkezinin

belirlenmesini sağladı. Nitekim, TBMM üyelerinin Türk Milletinin doğrudan seçtiği temsilcilerden oluşması ve yetkilerini doğrudan millettten alması, Milli Mücadele'nin lokomotif gücünün TBMM olmasını sağladı. TBMM millettten aldığı güç ve yetki ile bağımsızlık mücadelesini başarıyla sonuçlandırdı.

Mondros Mütarekesi ile her şeyine el konulan milletin elinde tek bir güç kalmıştı. O da, bizzatıhi milletin kendisiydi. Cevaplanması gereken asıl soru, milletin top yekun harekete geçirmenin nasıl mümkün olacağıydı? Üstelik vatanın büyük bölümü işgal altında iken, millettle iletişim ve irtibat nasıl sağlanacak, o günün zor koşullarında millet nasıl organize edilecek, top yekun bir milletin ayağa kaldırılması nasıl mümkün olacaktı?

Zor olan gerçekleşti. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütölen Milli Mücadele başarıyla sonuçlandırıldı. Şimdi sırasıyla, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında izlediği iletişim stratejisine ve kamuoyunun milli çıkarlar istikametinde oluşturulması ve yönlendirilmesi konusunda ne tür yöntemler kullandığına sırasıyla ele almaya çalışalım.

Tamimler (Bildiriler)

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığı andan itibaren, o günün en hızlı iletişim araçlarından olan telgraftan oldukça yararlanmış, kamuoyuna mesajlarını telgraflar aracılığıyla vermiştir. Bu mesajlar genel olarak "tamim" olarak adlandırılmaktadır.

Bunun ilk örneği Havza Tamimi'dir. 19 Mayıs'ta Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs'ta buradan ayrılarak Havza'ya geldi.¹ İzmir, Manisa ve Aydın'ın işgali üzerine 28 Mayıs 1919'da, valilere, müstakil mutasarrıflıklara, bazı kolordu komutanlıklarına ve Konya'daki Ordu Müfettişliğine tamim gönderdi. Mesajında, "*Tamamiyet-i mülkiyemizin muhafazası için, milli gösterilerin daha canlı olarak, izhar ve idamesi lazımdır. Büyük ve*

¹ Hüsamettin, Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Yayınlayan: S. Nafiz Tansu, İstanbul 1957, s. 343.

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

heyecanlı mitingler yapılmasıyla milli gösterilerde bulunulması ve bunun tekmil mülhakata da teşmili ve bütün Düvel-i Muazzama mümessilleriyle Babiâliye müessir telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilere de tesir yapılmakla beraber, milli gösterilerde âdap ve sukûnetin fevkalâde korunması ve Hıristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve husumet gibi tavır alınmaması elzemdir"² dedi.

Mustafa Kemal Paşa Türk Kuruluş Savaşı boyunca bunun gibi daha çok bir çok tamim yayınladı. Her biri Milli Mücadele'nin seyri açısından fevkalade önemli olan bu tamimler içinde, sonuçları itibariyle tarihin akışı üzerinde en etkili ve en stratejik olanı Amasya Tamimi oldu.

Mustafa Kemal Paşa Amasya Tamimi'ni Refet Bey, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa ile birlikte hazırladı.³ Hazırlanan tamim, Mustafa Kemal Paşa tarafından 22 Haziran 1919'da Anadolu'daki tüm mülkî ve askerî makamların dikkatine çekildi. Tamimde yer alan konular kısaca şöyleydi;

"Vatanın tamamıyeti, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Milletın bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Sivas'ta millî bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için teknil vilayetlerin her livasından milletin itimadına mazhar üç murahhasın mümkün olan sür'at ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icabilmektedir. Her ihtimale karşı keyfiyetin bir millî sır halinde tutulması lâzımdır" dedi.⁴

Amasya Tamimi millî direniş ilkelerinin bir protokol haline getirilmesi ve ilanı açısından tarihî bir dönüm noktası teşkil etti. *"Milletin bağımsızlığını yine*

² Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, (1919-1920) Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, C. I, İstanbul 1961, s. 22-23.

³ Türk İstiklâl Harbi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: I, C. II, ks. II, Ankara 1965, s. 117; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.s. 75-76.

⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi: Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 1969-1983, s. 67-81; İslâm Ansiklopedisi, *Atatürk Maddesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1960, s. 736; Selahattin Tansel, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, (1919-1922), Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Ankara 1965, s. 41.

milletin azim ve kararı kurtaracaktır" ilkesiyle, Türk Kurtuluş Savaşı'nın bir bakıma manifestosu açıklandı. Asırlar boyu her şeyi devletten bekleyen toplum, ilk defa, "millet olarak bizler neler yapabiliriz" arayışına girdi. Bunu da, Anadolu'nu dört bir yanında düzenlenen kongreler aracılığıyla yaptı. Türk Milleti ortak hedeflere kilitlendi.

İşgal devletleri Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı bildirimlerle de yakından ilgilendiler. Bildirilerin etkisini fark etmekte gecikmediler. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan ve 30 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan Fransızca olarak daktilo edilmiş bir bildiri, kısa süre içinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un eline ulaştı. Mustafa Kemal Paşa bu bildirisinde, İstanbul'un işgaline karşı çıkıyor, Padişah İstanbul'da baskı altında bulunduğu sürece, TBMM'nin Türkiye'nin idaresini eline aldığını bildiriyordu. Ayrıca İstanbul'daki yönetimin buyruk ve fetvalarının TBMM'de alınan bir kararla kabul edilmeyeceği ve tanınmayacağını" ifade ediyordu. Bildiriyi okuyan ve hayrete düşen İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Lord Hardinge, bildirinin kenarına, "*Bu, Padişah'a karşı açık bir isyan bildirisi*dir" şeklinde bir not düştü.⁵

Mitingler

Mustafa Kemal Paşa, işgaller karşısında Türk Milleti'nin moral değerlerinin sarsılmaması ve ümitsizliğe kapılmaması için, mitingler yapılmak suretiyle ortak heyecanın canlı tutulmasına büyük önem verdi. Yayınladığı mesajlarda sık sık miting yapılmasını istedi.⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Mayıs 1919 tarihli Havza Tamimi'nde gecikmeden yapılmasını istediği "*Büyük ve heyecanlı mitingler*" isteği hemen yerine getirildi. İlk protesto mitingi, iki gün sonra 30 Mayıs 1919'da yapıldı.

⁵ Osman Özsoy, *Saltanat'tan Cumhuriyete Giden Yolda Türk Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 307.

⁶ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Askerî Siyasal ve Sosyal Yönleriyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 452, Atatürk Dizisi, No: 18, Ankara 1983, s. 68.

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

Mitingin ardından her türlü saldırının silahla önlenmesi konusunda ant içildi.⁷ Miting aynı gün etkisini gösterdi. Bu tamime uyan bir çok kasabanın ve kentin ileri gelenleri, belediye başkan ve üyeleri, sivil ve askerî erkân tarafından İstanbul'a, başta Amerikan Başkanı Wilson olmak üzere İngiltere Başbakanı Lloyd George ve diğer bazı ülke devlet başkanlarına yoğun protesto telgrafı gönderdi.⁸ İstanbul Hükümeti içeriden ve dışarıdan oluşan tepkiler karşısında zorlandı.⁹

Anadolu insanının silahlı müdafaaya geçmesi konusunda tetikleyen en önemli olaylardan biri İzmir'in işgal edileceği haberi oldu. Haberin kente ulaştığı günün akşamında büyük bir miting yapıldı. İlhakı Red Heyet-i Milliyesi'nin 14 Mayıs 1919 akşamı yayınladığı ve İzmir halkını adeta galeyâna getiren beyannamenin ardından aynı gece İzmir'de muhteşem bir miting yapıldı. İzmir halkı adeta bir nehir gibi sokaklardan ağlayarak ve haykırarak aktı.¹⁰

Mitinglerin en geniş katılımlısı İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yapıldı. 12 Ocak 1920'de açılan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne destek vermek amacıyla ertesi günü yapılan mitinge 150 bin kişi katıldı.¹¹ Siyahlar giyerek kürsüye çıkan Halide Edip'in konuşması mitinge katılan yüz binleri coşturdu.¹² Onun ardından kalabalığa hitap seslenen Şair Mehmed Emin (Yurdakul)'un konuşması mitinge katılanlara duygulu anlar yaşattı. Mehmet Emin konuşmasında, "*Keşke asırların geceleri ve dünyaların mezarları gözlerime dolarak bir alil (hasta) olsaydım. Milletimin kulağını parçalayan bu felâket seslerini işitmeseydim. Şerefli bir tarih ve medeniyete, sağlam fazilete ve ahlâka, zengin şiir ve edebiyata, dinî ve millî an'anelere, ırkî ve vatanî hatıralara malik olan bir milletin mahvolduğunu tarih*

⁷ Refik Necdet Aktaş, *Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı?*, İstanbul 1973, s. 51-54; Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara 1981, s. 85.

⁸ Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, No. 7, Nisan 1968, s. 20-23.

⁹ Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler*, Baha Matbaası, İstanbul 1976, s. 88.

¹⁰ Kazım Özalp, *Milli Mücadele* (1919-1922), Cilt. I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1971, s. 6-7.

¹¹ Kemal Arıburnu, *Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Yeni Matbaa, Ankara 1951, s. 58.

¹² Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Cam Yayını, İstanbul 1962, s. 27.

göstermiyor. Altın tahtları, granit kaleleri yapıp yıkan Fatihlerin kılıçları her zaman milli ruhların önlerinde âciz kalmışlardır” dedi.¹³

Anadolu topraklarının işgal edilmesi üzerine oluşan büyük infialin neticesinde yurdun dört bir yanında düzenlenen geniş katımlı mitingler, Mondros Mütarekesi sonrası ortaya çıkan haksız durumu Türk Milleti'nin asla kabullenemeyeceği ve haksızlığa karşı sonuna kadar direnmeye karşı olduğunu tüm dünyaya gösterdi. Yapılan mitinglerdeki coşku ve moral havası dalga dalga tüm Anadolu'ya yayıldı.¹⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya ayak basar basmaz Havza Tamimi ile gündeme getirdiği “*Büyük ve heyecanlı mitingler yapılmasıyla milli gösterilerde bulunulması ve bunun tekmil mülhakata da teşmili*” arzusu en iyi şekilde yerine getirilmiş oldu.

Burada önemli olan bir husus da, aynı tamimin sonunda yer verilen “*milli gösterilerde âdap ve sükûnetin fevkalâde korunması ve Hıristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve husumet gibi tavır alınmaması elzemdir*” cümlesidir.¹⁵ Vatani dört bir yandan işgal edilen ve zulme maruz kalan bir milletin, mitingler aracılığıyla işgallere tepki göstermesi istenirken, Hıristiyan halka karşı bir taarruz, nümayiş ve husumet gibi tavır alınmamasının istenmesi önemlidir. Anadolu işgal edilirken çılginca sevinen yerli işbirlikçilere karşı Türk Milleti'nin vakur davranması ve bir taşkınlık yapmaması asil bir davranış olarak tarihteki yerini almıştır.

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında en heyecanlı mitinglerden biri de Ankara'da yapıldı. İlerleyen Yunan ordusunun önce Balıkesir ve Bandırma, ardından 8 Temmuz 1920'de Bursa'yı işgali tüm Anadolu'da derin bir üzüntü

¹³ İsmail Habib, *O Zamanlar*, İstanbul 1937, s. 8.

¹⁴ *İkdam*, 20 Ocak 1921.

¹⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 22–23; R. Cevdet Yularkıran, *Reşit Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul 1939, s. 33; Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri* (İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar), Gür Basımevi, İstanbul 1955, s. 29; İslâm Ansiklopedisi, *Atatürk Maddesi*, s. 735.

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

meydana getirdi.¹⁶ Haber Ankara'ya ulaştığında, bazı milletvekillerinin kendilerini tutamayarak hıçkıra hıçkıra ağladıkları görüldü.¹⁷ Bursa'nın işgali 10 Temmuz'da Meclis gündemine geldi ve durum müzakere edildi. 31 milletvekili tarafından verilen bir önerge ile TBMM riyaset (başkanlık) kürsüsüne siyah bir örtü örtülmesi kararlaştırıldı.¹⁸ Bu örtü Türk ordusunun Büyük Taarruzu zaferle neticelendirmesi ve Yunan ordusunun Anadolu'dan tamamen atılması üzerine, 26 ay aradan sonra 6 Eylül 1922'de yine TBMM kararı ile kaldırıldı.¹⁹

Bursa'nın işgalinin Milli Mücadele'nin merkezi Ankara'daki yansıması bununla da sınırlı kalmadı. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla, 12 Temmuz'da Ankara'da muazzam bir miting yapıldı. O gün Ankara'da şahit olduğu manzarayı yıllar sonra gazetesindeki köşesinde kaleme alan o günün görgü şahidi bir yazar şunları yazdı: *"1920 Ankarası'nda Bursa için yapılan miting, Birinci Meclis Ankarası'nda ilk siyasi yürüyüş ve mitingdir. İlk halk hareketidir. Halk akın akın Hacıbayram Camii'ne koştu. Tüm minarelerden yanık yanık selâ sesleri yükseldi. Namazdan sonra Hacıbayram Veli Hazretlerinin türbesi önünde toplanan halk, "Allah'ü Ekber, Allah'ü Ekber, La ilahe İllallahü Allah'ü Ekber..." tekbir sesleri yeri göğü inletti."*²⁰

Haberleşme Kaynaklarının Kontrolü

İşgallerin başlamasıyla birlikte Anadolu'nun dört bir yanında yapılan mitingler işgalcileri rahatsız etti. Anadolu insanındaki bağımsızlık azminden ürktüler. Üstelik telgraf haberleşmesi yoluyla millî heyecanın kısa sürede Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayılması endişelerini daha da artırdı. Çok geçmeden Beyoğlu ve İstanbul postanelerine kendi adamlarını yerleştirdiler ve her

¹⁶ Türk İstiklâl Harbi, C. II, ks. II, s. 225.

¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C. II, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 227.

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, cilt: II, TBMM Matbaası, Ankara 1981 s. 217-218.

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, cilt: XXII, s. 513; İslâm Ansiklopedisi, s. 765.

²⁰ Tepedenlioğlu, Nizamettin Nazif, *Yeni İstanbul* gazetesi, 7 Temmuz 1969.

türlü evrakı kontrole başladılar. Oluşturulan karma bir komisyonla basına da sansür uygulanmaya başlandı.²¹

Uygulama Anadolu'ya da teşmil edildi. Nitekim Yunan işgali altındaki bölgelerde demiryolu nakliyatı ve telgraf haberleşmesi kesintiye uğratıldı. İşgal altına alınan yerlerle diğer bölgelerin bağlantısı kesildi.²² Bu durum yeni bölgelerin işgalini kolaylaştıran önemli faktörlerden biri oldu. Yunanlıların İzmir'i işgal ettikten sonra yaptıkları ilk işlerden biri de, Posta ve Telgrafhaneleri işgal etmek ve şehrin dışarıyla bağlantısını kesmek olmuştur.²³

Mustafa Kemal Paşa'da benzer bir uygulama başlattı. İşgalcilerin Anadolu'da sürüp giden hazırlıklardan haberdar olmaması için büyük çaba gösterdi. Mesela, Büyük Taarruz hazırlıkları sürerken, 21 Ağustos 1922 akşamı Çankaya'da bir çay partisi tertiplemediğini duyurmak suretiyle önce, Ankara'da olduğu izlenimini verdi, ardından da Batı Cephesi Karargâhı'ndaki son kontrolleri yapmak üzere Konya'ya hareket etti. Orada olduğun duyulmaması için de postaneyi kontrol altına aldırdı ve Konya ile dışarının haberleşmesini engelledi.²⁴

Gazetelerin Kamuoyu Oluşturma Gücünden Yararlanılması

O günün koşullarında en etkin kamuoyu oluşturma araçlarının başında gazeteler geliyordu. Mustafa Kemal gazetelerin kamuoyu oluşturma gücünü çok erken fark etti. 11 Eylül 1919'da sona eren Şivas Kongresi'nin sekizinci umumî toplantısında Heyet-i Temsiliye seçimi yapıldıktan hemen sonra, ilk alınan kararlardan biri de, '*İrade-i Milliye*' adıyla bir gazete çıkarılması oldu. TBMM'nin açılmasının ardından gazetenin adı Hakimiyet-i Milliye olarak değiştirildi.²⁵

²¹ M. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959, C. I, s. 13.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-KMS, Dosya: 50-2, Belge: 33.

²³ BOA, DH-KMS, Dosya: 50-2, Belge: 33

²⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, ks. 6, kp. I, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları. Seri No:1, Ankara, 1972, s. 205; Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 1980, s. 384.

²⁵ Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri*, s. 101-106.

Sivas Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti arasında 20-22 Ekim tarihleri arasında Amasya'da yapılan görüşmelerde gündeme gelen konulardan birini de, İstanbul basınının Anadolu insanının maneviyatını sarsan yayınlar yapmaması konusundaki istek oldu.²⁶

İstanbul Hükümeti'nin olduğu kadar İstanbul basınının da İtilâf Devletleri'nin baskısı altında olması, Anadolu'da satılan İstanbul gazetelerine de bir sınırlama getirilmesi ihtiyacını doğurdu. Nitekim TBMM'nin açılmasının hemen ardından Mustafa Kemal Paşa; "*Milleti birlik ve beraberliğe çağıran ve düşman yalanlarına inanılmamasını*" isteyen bir beyanname yayınladı.²⁷ TBMM'de 2 Mayıs 1920'de ilk İcra Vekilleri Heyeti seçildi.²⁸ Heyetin 6 Mayıs 1920'de yaptığı ilk toplantısında aldığı kararlar arasında yer alan basınla ilgili kısım da; "*Dersaadet'ten gelecek evrak-ı resmiye ve İstanbul matbuatı derhal iade olunacaktır. Evrâk-ı varideyi ve matbuatı kabul eden veya iade etmeyen memurlar hıyanet-i vataniye mucibince ittihâm edilecektir*" deniliyordu. Nitekim bu kararlar İstanbul basınının Anadolu'ya girişi yasaklandı.²⁹

7 Haziran 1920'de 4 maddeden ibaret olan ilk *Matbuat Kanunu* çıkarıldı ve hemen peşinden de Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu yeni kurumun önemiyle ilgili yapılan açıklamada; "*Milli menfaatimizin müdafaası hususunda silah kadar müessir olan siyaset ve fikir teşkilatının öteden beri ihmal edilmiş olması keyfiyeti, pek çok fenalıklara sebep olmuş ve el'an da olmaktadır*" denildi.³⁰

²⁶ Türk İstiklâl Harbi, C. II, ks. II, s. 62.

²⁷ Zabıt Cerideleri, Devre: I, Cilt: I, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 60.

²⁸ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: I, Cilt: I, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 185-186; İslam Ansiklopedisi, "Atatürk" maddesi, s. 745.

²⁹ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*, s. 172; Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1969, s. 269; Server, İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara 1943, s. 215.

³⁰ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi)*, İkinci Kitap, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara 1968, s. 60-61.

Anadolu Ajansı'nın Kurulması

Ülke ve dünya kamuoyunun sağlıklı bilgilendirilmesine Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği önemin en iyi göstergelerinden biri de, daha Meclis açılmadan 17 gün önce, 6 Nisan 1920'de Ankara'da Anadolu Ajansı'nın kurulması oldu.³¹ Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Müslümanlar bu sayede Anadolu'da verilen Milli Mücadele konusunda birinci elden bilgi sahibi oldular.

Nitekim İstanbul Hükümeti, TBMM'nin faaliyetlerinden zamanında haberdar olabilmek amacıyla, Anadolu Ajansı'nın tebliğ ettiği telgrafların bir nüshasının Hariciye Nezareti Özel Kalemi tarafından takip ve muhafaza edilmesi kararı aldı.³² Anadolu Ajansı'nın Milli Mücadele konusundaki bilgileri dünyaya ulaştırmaya başlamasının ardından, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslümanların maddî ve manevî desteğinde büyük artış görüldü.³³ Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Ajansı'nın Türk Kurtuluş Savaşı'yla ilgili dünyaya duyurduğu haberlerin Türkiye dışındaki Müslümanlar üzerinde oluşturduğu heyecan üzerine, 2 Eylül'de *Le Journal*'a verdiği demeçte; "*Arkamda bütün İslâm alemi ve yanımda bana elini uzatan daha büyük bir müttefik var*" dedi.³⁴

İletişim ve İstihbarat Ağı Oluşturulması

Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde önemle durduğu konulardan biri de, yurt içi ve yurt dışı istihbarat ağı oluşturulması oldu. Milli Mücadele'yi ilgilendiren her türlü istihbarat anında Ankara'ya ulaştırıldı. Nitekim 4 Ekim 1921 tarihli İngiliz istihbarat raporu, Ankara'da kurulan TBMM'ne ait istihbarat örgütü hakkında da bilgilere yer vermektedir.

³¹ Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı (1925-1935), Ankara 1935, s. 5.

³² BOA, DH-KMS, Dosya: 62, Belge: 29.

³³ Bilâl N. Şimşir, *Atatürk İle Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara 1981, s. 226.

³⁴ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-S. 121, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 119.

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

Rapora göre Türk İstihbaratı'nın Ankara'daki merkezi Ordu Karargâhı'nda bulunan Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü'dür. İlk Tuğgeneral Kâzım Paşa tarafından kurulmuş, daha sonra sırasıyla Hamdullah Suphi ve Ahmet Muhtar'ın yönetimine verilmiştir. Merkezin, Anadolu içinde ve dışında propaganda, casusluk ve mukabil casusluk görevleri olduğundan bahsedilen raporda, Roma, Zürih, Berlin, Paris ve Moskova'da 5 dış şubesi olduğu da ifade edilmektedir. Onların görevi, Avrupa'da topladıkları istihbaratı Anadolu'ya göndermek ve Avrupa'da Kuva-yı Milliye'nin propagandasını yapmaktır. Bu konuda en önemli görevi Roma şubesi yapmaktaydı. Hatta Roma, Moskova ve Berlin arasında bir kurye sistemi kurulmuştu. Roma'daki örgüt Milli Mücadele'ye dış yardım sağlamak amacıyla aynı zamanda Trablusgarp (Tripoli)'de bulunan İslâm Komiteleri'yle yakın ilişki kurmuş Hindistan Halifelik Delegasyonu'yla yazışmalar yapmıştı. Roma'da bulunan şube o kadar aktif çalışıyordu ki, İngiltere, Fransa ve İtalya'da yayınlanan her türlü gazete ve dergilerde, Türkiye adına değerlendirilmesi gereken ne varsa tüm konuların bir sureti kısa sürede Ankara'ya ulaştırılıyordu.³⁵ Anadolu'da yerel direniş örgütlerini bilgilendirmek amacıyla mahallî istihbarat teşkilâtları da kuruldu. Bunların görevi Anadolu'ya gelen malzeme ve mühimmatları karşılamak ve emin bir şekilde yerlerine ulaştırmaktır. Bunun dışında şüpheli şahıs, eşkiya ve casus takibi de yapılmaktaydı.

Ülke işgal altında iken, sadece Anadolu değil, başkent İstanbul bile düşman askerlerinin sıkı kontrolü altında bulunurken, böylesine mükemmel organize olabilmek tarihin kaydettiği nadir olaylardan biri olsa gerektir. Olaylar ve belgeler bizi, bir milletin bağımsızlık uğruna top yekun nasıl seferber olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁵ Salahi R. Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 214.

Kamuoyunda Zihin Karışıklığına Meydan Verilmemesi

5 Nisan 1920 tarihinde Şeyhülislamlık makamına getirilen Dürrizade Abdullah Efendi,³⁶ işgal kuvvetlerinin isteği üzerine 10 Nisan 1920'de, "*Padişah ve Halife kuvvetlerinin dışındaki milli kuvvetleri kâfir ilan eden ve katlinin vacip olacağını bildiren fetva*" yayınladı.³⁷ Fetva başta *Takvim-i Vekayi* olmak üzere, İstanbul'da neşredilen gazetelerde de ertesi günü yer aldı.³⁸ İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck, Şeyhulislam Dürrizade'nin fetvasından gayet memnun kaldı. Hatta tercüme ettirerek bir nüsha da Londra'ya, Dışişleri Bakanı Lord Gurzon'a gönderdi.³⁹

İşgal Kuvvetleri baskı zoruyla hazırlattıkları bu fetvayı sonuna kadar istismar etmekten çekinmediler. Mesela Fransızlar Adana'daki Ulucami'ye vatandaşları zorla topladıktan sonra, Dürrizade'nin fetvasını okuttular ve halka zorla dinletmeye çalıştılar.⁴⁰

Fakat Şeyhulislâm Dürrizade'nin fetvası Anadolu'da muteber karşılanmadı. Bekir Sami Bey 12 Nisan'da Bursa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, "*Dürrizade'nin fetvasına mukabil karşı bir fetva yayınlanmasının lüzumuna*" dikkat çekti.⁴¹ Bekir Sami Bey'in bu teklifi makul bulunmuş olacak ki, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi 16 Nisan'da Dürrizade'nin fetvasına yönelik karşı bir fetva yayınladı. Fetvanın son cümleleri şöyle bitiyordu; "*Düvel-i muhasımanın*

³⁶ Takvim-i Vekayi, no: 3820.

³⁷ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969, s. 598.

³⁸ *Takvim-i Vekayi*, no: 3834; Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*, (Yakın Bir Mazinin Hatıraları), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939, s. 216; Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Cilt: II, Ülkü Matbaası, İstanbul 1975, s. 7; H. Naşit Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 201.

³⁹ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1967, s. 272.

⁴⁰ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 315.

⁴¹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 11, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara 1957, v. 875.

ikrah ve iğfali ile vaki'a ve hakikate gayr-ı muvafık olarak sadir olan fetvalar şer'an mutâ' ve mamûlün aleyha olur mu? El cevap: Olmaz." şeklindeydi.⁴²

Rıfat Efendi'nin fetvası Anadolu'ya tebliğ edildikten sonra, 153 müftü ve din adamı da tarafından da tasdik edilerek imzalandı.⁴³ Dürrizade'nin fetvasına karşı çıkan zevatın isimleri Anadolu'da çıkan mahallî gazetelerde imzalarıyla birlikte yayınlandı.⁴⁴

Ankara Müftüsü Rıfat Efendi, bu davranışından dolayı İstanbul Hükümeti tarafından TBMM'nin açılmasından bir gün sonra 24 Nisan 1920 de görevinden alındı. Fakat aynı gün TBMM tarafından aynı göreve atandı.⁴⁵

Dürrizade Abdullah Efendi'nin Milli Mücadele aleyhindeki fetvasına anında karşı bir fetva ile mukabelede bulunmakla, iyi niyetli Anadolu insanının dinsel yönden istismarının önüne de geçilmiş oldu. Dürrizade Abdullah Efendi'nin fetvası beklenen etkiyi yapmadı.

Bir İletişim Tekniği Olarak Yanıltma Amaçlı Haberlerden (Dezenformasyondan) Yararlanılması

Dezenformasyon, eksik, yanlış ya da bir başka deyişle inandırıcı olmaktan uzak bilgilerin, belli bir kitleyi gerçekler hakkında yanıltmak amacıyla yayılmasıdır.⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da sürüp giden hazırlıklardan işgalcilerin haberdar olmaması için büyük çaba gösterirken, bir iletişim tekniği

⁴² Hüsnü Açıksöz, *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1933, s. 45.

⁴³ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford 1966, s. 247; İslam Ansiklopedisi, "Atatürk" maddesi, s. 744.

⁴⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasî Hatıralar*, C. I, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul 1960, s. 356.

⁴⁵ Ankara İl Yıllığı, Ankara 1967, s. 216.

⁴⁶ Dezenformasyonda bazen kitle, bu tip bilgilerin kaynağı hakkında bilgilendirilir, buna açık dezenformasyon denir. Fakat bazen, bu eylem, bilgilerin kaynağı hakkında hiçbir kimlik tanımlaması olmadan ya da yanlış kaynak sunularak yapılır. Bu durum da kapalı dezenformasyon olarak tanımlanır. Dezenformasyonun niceliğini ve niteliğini yargılamak güçtür ama politik amaçlara ya da hedeflere ulaşmak için kullanılan, yalan söyleme hareketi olarak da tarif edilebilir.

olarak bu yöntemden de yeri geldikçe yararlanmıştır. Bu yöntem sayesinde, Anadolu'yu karış karış dolaşarak olup biten konusunda istihbarat toplamaya çalışan yabancı gizli servis elemanları ustalıkla yanıltıldı. Mesela, Büyük Taarruz hazırlıkları sürerken, 21 Ağustos 1922 akşamı Çankaya'da bir çay partisi tertipleğini duyurmak suretiyle önce, Ankara'da olduğu izlenimini verdi, ardından da Batı Cephesi Karargâhı'ndaki son kontrolleri yapmak üzere Konya'ya hareket etti. Orada olduğun duyulmaması için de postaneyi kontrol altına aldırdı. Konya ile dışarının haberleşmesini engelledi.⁴⁷ Kendisi de 20/21 Ağustos gecesi Batı Cephesi Karargâhı'nda Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa, İkinci Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşalarla bir toplantı yaptı ve "26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz edileceğini" söyledi.

Mustafa Kemal Paşa 27 Temmuz'da Akşehir'e gelerek Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile 27/28 Temmuz 1922 gecesi bir toplantı yaptı. Bu önemli toplantının daha geniş bir istişarî mahiyet taşıması için bazı kolordu komutanları da Akşehir'e davet edildi. Komutanların böylesine kritik günlerde Akşehir'de toplanması şüphe çekebilirdi. Onun için 28 Temmuz'da subaylar arasında bir futbol maçı tertiplendiği duyurulmak suretiyle, ordu komutanları ile bazı kolordu komutanlarının Akşehir'e gelmesine bir kılıf bulunmuş oldu. Nitekim Kolordulara mensup subaylarla Batı Cephesi subayları arasında yapılan bu maçı Mustafa Kemal Paşa da izledi.⁴⁸ Bu sayede, gerçek habere karşı karartma uygulanmış, amaç da yerine ulaşmış oldu.

Savaş Uçaklarının İletişim Amaçlı Kullanılması

O günün şartlarında henüz yeni kullanılmaya başlanan savaş uçaklarından iletişim amaçlı olarak da yararlandı. Hatta İngiliz *The Times* Gazetesi, 19 Nisan 1920 tarihli nüshasında, Dürrizade Abdullah Efendi'nin Milli Mücadele

⁴⁷ Türk İstiklâl Harbi, C. II, ks. 6, kp. I, s. 205; Nutuk, C. II, s. 673.

⁴⁸ Akşam, 20 Ağustos 1922.

aleyhindeki fetvasının İngilizler tarafında çoğaltılmak suretiyle uçaklarla Anadolu'nun çeşitli şehirlerine atıldığını yazdı.⁴⁹

Benzer yöntemi Mustafa Kemal Paşa kullanmakta da gecikmedi. İtalya'dan temin edilen Spad uçaklarından Büyük Taarruz'da çok farklı amaçlar için yararlanıldı. Bu uçaklar sayesinde Yunanlıların hava hâkimiyeti felce uğratılmakla kalmadı, Yunanlıların havadan cepheyi gözleme fırsatları da büyük ölçüde engellendi.

Daha önemlisi, bu uçaklar bir başka iş için de kullanıldılar. Yunanistan'daki mevcut hükûmete muhalifliğiyle bilinen *Rizospastis*, *Eleftheros Tipos* ve *Patris* gazeteleri çoğaltılmak suretiyle, havadan Yunan hatlarının gerisine atıldı. Yunan ordusunun morali alt üst oldu. Çünkü bu gazetelerde, savaşın Kral Konstantin'in tahtını korumasından başka hiçbir işe yaramadığı vurgulanıyordu. Bu gazetelerde ayrıca, Yunan askerlerini silâhlarını atarak evlerine dönmeleri konusunda kışkırtan çok sayıda haber vardı.⁵⁰

Türk pilotları yaptıkları hava harekâtları sayesinde Yunan ordusunun moralinin bozulmasında, bozguna uğramasında ve bu sayede zaferin kazanılmasında öylesine muvaffak oldular ki, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa tayyareci subayların taltifi için daha harp devam ederken TBMM'ye bir tezkere ile müracaat etti. TBMM'de 7 Eylül 1922 tarihinde tayyareci subayların bir takdirname ile taltifini kararlaştırdı.⁵¹

⁴⁹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-S. 121, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 99.

⁵⁰ Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, (Büyük Millet Meclisi'nin Açılışından Lozan Antlaşmasına Kadar), C. II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-Sa. 19a1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 265.

⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. XXII, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 535-536.

İsyanların Bastırılmasında Tanınmış İsimlerden Yararlanılması

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanan güçlüklerden biri de, memleketin dört bir yanında yaşanan isyanlar oldu. İsyanlarda işgal güçlerinin parmağı olduğunda şüphe yoktu. Nitekim, 21 Şubat 1922 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporunda Yunan askerî kurulunun İstanbul'da bulunan Yunan Yüksek Komiseri'nin Kürdistan'da ayaklanma başlatmak için 17 Haziran 1921'de emir aldığı bilgisi yer almaktadır. İsyanlarda yerli işbirlikçilerden de yararlanıldı. Yapılan propagandalarda, Yunan ordusunun Halife adına hareket ettiğinin yayılması, olup bitenden haberi olmayan halk üzerinde çoğu defa etkili de oluyordu. Anadolu'daki ayaklanmalar Batı'daki Yunan ilerlemesine paralel olarak arttı. Türkçe konuşan Rum kökenli insanlar halkın kandırılmasında büyük rol oynadılar.⁵² Yunan askerlerine Anadolu'da yaşayan yerli Rumlardan da çok sayıda casusluk yapanlar vardı ve onlara kılavuzluk yapıyorlardı.⁵³ Atina'dan gelip Anadolu topraklarında casusluk yapanlar arasında Amerikan üniversitelerinde tahsil yapmış olanlar da bulunmaktaydı.⁵⁴

Mustafa Kemal Paşa o günlerde yaşanan güçlükleri Nutuk'ta şöyle anlatır; *"Efendiler, 1919 yılı içinde, milli teşebbüslerimize karşı başlayan iç isyanlar, sür'atle memleketin her tarafına yayıldı. Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmastı, Karacabey, Biga ve dolaylarında; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarıdolaylarında; Bozkır'da; Konya, Ilgın, Kadınhan, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar dolaylarında; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında; İmranlı, Refahiye, Zara, Hafik ve Viranşehir dolaylarında alevlenen karışıklık ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hainlik, cehalet, kin ve bağınazlık dumanlan bütün vatan göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyan dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı.*

⁵² Fahri Belen, *Askerî Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1973, s. 226.

⁵³ BOA, DH-ŞFR, Dosya: 57, Belge: 279.

⁵⁴ BOA, DH-ŞFR, Dosya: 61, Belge: 187. (Tahsilini Amerika'da yapan ve ardından Atina'dan Anadolu'ya casus olarak geçenlere bir örnek olarak, Chicago Mekteb-i Alisi mezunu Savalaris'i zikredebiliriz. bkz. Aynı belge.)

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

Karargâhımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşçasına kasıtlar karşısında kaldık. Batı Anadolu'nun, İzmir'den sonra, yeniden önemli bölgeleri de, Yunan ordusunun taarruzlarıyla çiğnenmeye başlandı."

Anadolu'yu yangın yerine çeviren bu isyanların bastırılmasında, Samsun'a çıktığı günden itibaren Mustafa Kemal Paşa'ya büyük destek veren Anadolu'daki aydın din bilginlerinin gayretlerinden oldukça yararlandı. Anadolu'nun şuurlu aydınları isyan çıkan bölgelere giderek buralarda yaptıkları konuşmalarla isyanların bastırılmasına büyük destek oldular. Millî şairimiz merhum Mehmet Akif, Denizli Müftüsü A. Hulusi, Erzurumlu Raif Hoca. Sivaslı Ali Kemali Efendi, Balıkesirli Hasan Basri Çantay ve daha yüzlerce din bilgini bu konuda büyük çaba gösterdi.⁵⁵

Dış Dünyanın Dikkatlerinin Anadolu'ya Çekilmesi

Mustafa Kemal Paşa dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslüman toplumların Milli Mücadele'ye dikkatini çekebilmek için de etkin yöntemler izlemiştir. Nitekim, çeşitli vesilelerle yaptığı bir konuşmalarında, Birinci Meclis'in "*ruh-ı mazlûm-ı İslâmî*" temsil ettiğini vurgulamıştır.⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa Kuva-yı Milliye rûhunun uyanmasında ve bağımsızlık düşüncesinin diri tutulmasında halkın dini değerlere verdiği önemden oldukça yararlanmışır.⁵⁷ Nitekim İslâm etkeni, Milli Mücadele'ye yönelik milletlerarası dayanışmayı mobilize etmesi bakımından da önemli etken sağladı. Bir kere, Türkiye'yi aralarında paylaşmaya karar veren devletlerin Hıristiyan, kurbanların da ekseriyet itibariyle Müslüman oluşu, dünyanın dört bir yanında ezilen ve çoğunluk itibariyle de Müslüman olan milletlerde Kuva-yı Milliye'ye karşı bir sempati oluşturdu. Sultan II. Abdülhamit

⁵⁵ M. Nuri Yılmaz, *Zaferlerin Manevî Dinamikleri*, Diyanet Aylık dergi, Ağustos 1999, Sayı, 104, s. 6

⁵⁶ Mim Kemal Öke, *Hilâfet Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 45.

⁵⁷ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978, s. 83-84; Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s. 598.

zamanında sürdürülen ve enternasyonal bir hüviyet kazandırılan İslâmcılık stratejisinin meyvelerini bu dönemde kısmen toplamak mümkün oldu. Gerek Kuva-yı Milliye'nin yayın organı *Hakimiyet-i Milliye*, gerekse de Kuva-yı Milliye'nin ajansı Anadolu Ajansı vasıtasıyla Kuva-yı Milliye'nin özünü oluşturan mesajlar tüm İslâm dünyasına ulaştırıldı. Bu sayede, dünya Müslümanlarının Anadolu'da verilen Milli Mücadele'ye ilgilerini çekmek mümkün oldu.

Bundan rahatsızlık duyan İngiliz yönetimi, sömürge altında tuttuğu yerlerdeki Müslüman halklara Mustafa Kemal Paşa'nın dinsiz ve Kuva-yı Milliye'nin de Padişah'a ve Hilâfete karşı olduğu yolunda büyük bir propaganda başlattı. İngilizlerin bu propagandasına karşı TBMM'de Güney Asya Müslümanlarına yönelik broşür ve beyannameler yayınladı ve Ermeni ve Yunanlıların Müslümanlara yaptıkları mezalim anlatıldı. Ayrıca TBMM'nin Halife ve Padişah'ın düşman tazyikinden kurtarılması için çalıştığı anlatılmaya çalışıldı.⁵⁸

Mustafa Kemal Paşa toplumun saygı duyduğu isimlere yakın ilgi gösterdiği gibi, Arap ve öteki Müslüman liderlerle de sürekli yazıştı ve irtibat halinde oldu. Milli Mücadele'ye destek arayışını sürdürdü. Nitekim, 15 Haziran'da Irak Şeyhülmeşayih Uceymi Paşa'ya bir yazı göndererek kendisine duyduğu saygıyı anlattı ve İslâm dünyasının iki gözbebeği olan Türk ve Arap milletlerinin ayrılık yüzünden ayrı ayrı zaafa uğradığını bildirdi. El ele vererek Hazret-i Muhammed'in ümmetinin bağımsızlığı uğrunda mücadele etmenin farz-ı ayın olduğunu, milletlerin saflık ve geleneklerini koruyarak kutsal halifelik katı çevresinde toplanıp, kâfirlerin esaretinden kurtulmaları için vereceği mücadelede kendisiyle birlikte olduğunu, bu konularda görüş alış-verişinde bulunmayı dilediğini" yazdı.⁵⁹

Yabancı Basın Mensuplarına Gösterilen Kolaylıklar

Mustafa Kemal Paşa, Türk Milleti'nin bağımsızlık davasının dünyaya duyurulması ve Türk Milleti'nin kararlılığını Avrupa kamuoyuna yansıtabilmek

⁵⁸ Mim Kemal Öke, *Hilâfet Hareketleri*, Ankara 1991, s. 45-46.

⁵⁹ Osman Özsoy, *Saltanat'tan Cumhuriyete Giden Yolda Türk Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 181.

için, yabancı gazetecilerin Türk ordusunun safları arasında dolaşmasına izin verdi ve onlara her türlü gereken kolaylık gösterildi. Yabancı basın mensupları bu sayede Paris ve Cenevre gibi önemli merkezlere, Anadolu'dan birinci elden ve kaynağından haber ulaştırma imkânı buldular. Yabancı basın mensupları ile kurulan dostane ilişkiler, gönderdikleri haberleri çarpıtmamalarına neden olduğu gibi, haber ve yorumlarında, Türk askerinin insanî yaklaşımından da övgüyle söz ettiler. Bu profesyonel yaklaşımla Türk askeri, savaş içinde ülkesini ve davasını tüm dünyaya tanıtmaya imkânı buldu.

Savaş sırasında yabancı gazetecilere gösterilen ilgi ve kolaylık kalıcı dostluklara da zemin hazırladı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın kendilerine gösterdiği ilgiden memnun kalan Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis, İnönü Savaşları'nın hemen ardından, Burdur'dan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, "*hayranlık ve sempati duygularını*" ilettiler.⁶⁰ Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından ülkesine döndüğünde, "*Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*" adıyla bir kitap da kaleme aldı. Gaulis kitabında, savaş yıllarında yabancı gazetecilere gösterilen kolaylığa ve Türk insanının sıcakkanlılığına temas etti.⁶¹

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında gazetecilik görevinde bulunan yabancı gazetecilerden olan Schlicklin, "*Yeni Türkiye'nin Şafak Vakti*" alt başlığıyla 1922 yılının sonbaharında Paris'te yayınladığı kitabını, Ankara'ya kadar gelerek Mustafa Kemal Paşa'ya bizzat elden takdim etti. Schlicklin kitabında, Türk askerinin insanlığını överken, Yunan ordusunun Anadolu'dan kaçıp giderken yaptığı mezalime de örnekleriyle yer verdi.

Türk Kurtuluş Savaşı boyunca yabancı gazetecilere Türk askerleri arasında çalışma imkânı sağlanması, Batı basınında Türkiye lehinde çok sayıda haber ve yorumun çıkmasını sağladı. Türk insanının vatanını kurtarmak için verdiği cansiperâne mücadele, bu gazeteciler aracılığıyla Batı kamuoyuna yansdı. Bu

⁶⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Mayıs 1921.

⁶¹ Daha geniş bilgi için bkz. Georges-Gaulis, Berthe, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, Çeviren: Cenap Yazansoy, İstanbul 1981.

durum, Avrupa kamuoyunda gittikçe Yunan aleyhtarı bir kamuoyu oluşumunu hızlandırırken, Türkiye lehinde de olumlu bir havanın oluşumuna da katkı sağladı.

Hatta TBMM bu konuda o kadar hassas davranmıştır ki, yazılarıyla Türk istiklâl davasına katkıda bulunduğu karar verilen Fransız edibi Claude Farrère'e teşekkür edilmesi için, 21 Ocak 1922 yılında TBMM tarafından özel karar dahi çıkartıldı.⁶²

Türk Milleti'nin haklı davasının tüm dünyaya duyurulması için büyük çaba sarfeden Mustafa Kemal Paşa, kendisiyle röportaj yapmak üzere birkaç günlüğüne Ankara'ya gelen gazeteci ve yazarlarla da yakından ilgilendi Sorularını içtenlikle cevapladı.⁶³

Bunların dışında, Albert Sarraut, Charles De Chambrun, Fransız Yazar Gerard Tongas ve karı koca Pittard'ları da zikretmek mümkündür. Bunların Türkiye lehinde yazı yazmalarındaki en önemli etken, Türk insanından gördükleri yakın ilgi ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın lider kadrolarının, özellikle de Gazi Mustafa Kemal'in bu işin önemini kavrayan profesyonel yaklaşımları oldu.

Abraham Bodurgil tarafından Cumhuriyetin ellinci yıldönümü için hazırlanan ve Amerikan Kongre Kitaplığı'na 1974 yılında yayınlanan "*Atatürk ve Türkiye*" adlı bibliyografya çalışmasına bakıldığında, bu yıllarda Türkiye lehindeki yazı ve araştırmalara yer veren kitap ve inceleme sayısının 1338'i bulunduğu görülmektedir.

Atatürk Türkiye'nin tanıtımına yönelik yabancı dilde eserler hazırlamak suretiyle, ülkemizdeki yabancı misyon şeflerinin yararlanabileceği önemli sayıda kaynak kitap oluşturdu. Atatürk döneminde Fransızca olarak basılan *Ankara* adlı çalışma bu tür eserlerin en önemlilerinden biridir. Bunun dışında yine Atatürk döneminde yayınlanmaya başlanan ve altmış sayı kadar çıkan *La Quinzaine d'Ankara* ve ayrıca *Aydın Tarihi* ve Vedat Nedim'in çabalarıyla hazırlanan *La Turquie Kémaliste*, yine Fransızca olarak hazırlanan *Türk Edebiyatı Antolojisi* gibi

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: XVI, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 96-97.

⁶³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Toplayan: Nimet Arsan, C. III, Ankara 1964, s. 66.

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

yayımlar sadece yabancılar için değil, o tarihten bu yana yenileri bir türlü hazırlanmadığı için günümüz Türk insanı için de birer kaynak eser olma niteliğini halâ korumaktadırlar.

Anadolu'da Etkin Bir İletişim Koordinasyonunun Sağlanması

Ülkesi işgal edilmeye başlanan Anadolu insanının, işgallere karşı bir tepki göstermek ve içinde bulunan güç koşullardan bir çıkış yolu bulmak için sergilediği organizasyon yeteneğine temas etmemek büyük eksiklik olur. O günün güç koşullarında bu organizasyon bizatihi bir iletişim başarısıdır.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın temelini teşkil eden ve bağımsızlık konusunda ilk örgütlenme biçimini oluşturan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin en önemli özelliği "temsil" mekanizmalarını "seçim" yoluyla oluşturmuş olmaları ve yetkilerini doğrudan millettten almalarıydı. Aşağıdan yukarıya doğru bir seçim ve temsil ağı oluşturulmuş ve bu yolla yetki ve görevlerin tamamen meşru olmaları sağlanmıştı. Mazbataların bile önem ve dikkatle incelendiği bu sivil sistemde, dış temaslarda bulunacak murahhaslar için de ayrıca, âdeta birer diplomatik belge niteliğinde olan "itimatnameler" düzenlenmişti. Sadece o günün şartları için değil, günümüzdeki uygulamaları açısından bile gayet demokratik bir niteliği olan bu "temsil" olayının, Anadolu'daki tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ortak özelliği olduğu dikkati çekmekteydi.

Anadolu'nun dört bir yanına yayılmış Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin bir özelliği de, tamamen yerel inisiyatiflerden doğmuş sivil toplum kuruluşları olmalarıydı. Bunların öncülüğünü de halkın sevgi ve sempatisini kazanmış, kendisine itimat edilen "yerel önderler" yapmaktaydı. O tarihlerde nüfusu sadece 8-10 milyon civarında bulunan Anadolu, 1918-1920 yılları arasında iki yıl gibi kısa bir süre içinde en az 600 yerel kongreci (milletvekili) etrafında dönen ve yaklaşık olarak 1.500 defa kurulan/yeniden kurulan, yaygın ve sık dokunmuş bir temsil ilişkileri ağına sahne oldu. Düşmanın hiçbir yerinde bunun bir başka örneğine rastlamak mümkün değildir. Sadece Türk demokrasi tarihi açısından

değil, demokrasinin dünyadaki gelişimi ve uygulamaları açısından da üzerine durulması gereken bir tablo ortaya konuldu.

Bu dinamizm Anadolu insanını baştanbaşa bir duyarlılık abidesi haline getirdi ve diri tuttu. Heyecan azalmayınca da, başarıyı yakalamak daha da kolaylaştı.

TBMM’de İyi İşleyen İletişim Mekanizması Oluşturulması

Makalemizin başında, bağımsızlık mücadelesini, oluşturduğu bir parlamento etrafında yürüten ve bu konudaki yetkiyi de tamamen temsile dayalı bir yöntemle, üstelik savaş ortamının güç koşullarında gerçekleştiren dünyada ilk ulusun Türk Milleti olduğundan söz etmiştik.

Mustafa Kemal Paşa’nın TBMM başkanı olarak görev yaptığı Türk Kurtuluş Savaşı yılları boyunca, milletvekillerinin düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir ortam ve zemin oluşturulması, Meclis’in fonksiyonunu artıran, alınan kararların arkasında durulmasını sağlayan bir imkan sağlamıştır. Kuşkusuz bunda, Meclis’in verimli çalışmasının ve her türlü görüşüm Meclis kürsüsünden rahatlıkla ifade edilebilmesinin büyük payı oldu.

Nitekim, TBMM, 23 Nisan 1920 – 16 Nisan 1923 tarihleri arasındaki I. Dönem çalışmaları boyunca 2 yıl 11 ay 21 gün (toplam 1.088 gün) faaliyette bulunmuş, bu dönem zarfında 552 birleşimde 1.039’u açık, 238’i gizli, 19’u kısmen açık kısmen gizli toplam 1.296 oturum hâlinde toplantı yapmıştır. TBMM’nin gizli oturumlarının özellikle cephelerde sıcak savaşın yoğun olarak yaşandığı zamanlara denk gelmesi, gizliliğe ne kadar önem verildiğini göstermesi adına dikkat çekicidir.

TBMM, I. Dönem çalışmaları boyunca 338 kanun çıkarmıştır. Bunun dışında Başkanlığa 78 gensoru önergesi sunulmuş, bunlardan birini önerge sahibi geriye çekmiş, 67’si kabul edilerek görüşülmüş, 61’i görüşmelerin yeterliliğine dair verilen önerge üzerinde işlemden kaldırılmış, güven oylaması istenmesi hâlinde ise oylamaya başvurularak Vekiller Heyeti veya vekillere güvenoyu verilmek suretiyle

İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

işlemleri tamamlanmıştır. Bunun dışında I. Dönemde 147 milletvekili çeşitli konular hakkında tam 625 soru önergesi vermiş. Dâhiliye Vekâleti 147 soru önergesiyle en çok soru önergesine muhatap olan kurum olmuştur.

I. Dönem TBMM, Türk Parlamento Tarihinde milletvekillerinin dönemin kısıtlılığına rağmen kürsüde en çok söz aldıkları ve konuştukları dönem olmuştur. Konuşma sayısı 2.027'si gizli oturumlarda olmak üzere 13 bine varmakta ve bir gün içinde kürsüye çıkan milletvekili sayısı günlük ortalama 24'ü bulmaktaydı. Bu istatistikler, açılışından günümüze 85 yıl geçen TBMM tarihi açısından bir rekor olma özelliğini korumaktadır.⁶⁴

Kitlelere Mesaj Ulaştırmada Kullanılan Diğer Uygulamalar

Mustafa Kemal Paşa, o günün koşullarında kitlesel anlamda önemli bir yüz yüze iletişim aracı olan camilerin fonksiyonundan ve saygın din adamlarının toplum üzerindeki nüfuzundan da yararlandı. Mustafa Kemal Paşa halkla iletişimde, halkın değerlerini de göz önünde tutan bir yaklaşım sergiledi. Amasya'ya geldiğinde, 13 Haziran 1919'da, Cuma namazı için burada bulunan Sultan Beyazıt Camii'ne gitti. Dinleyicileri arasında Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu vaazda Amasya Müftüsü Abdurrahman Kamil Efendi; *"Ey ahali, milletin istiklâli tehlikeye düşmüştür. Bu felâketten kurtulmak için gerekirse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Yegâne kurtuluş çaresi halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatani kurtaracağız"* dedi.⁶⁵ Vaazın ardından Amasyalılar Mustafa Kemal Paşa'ya, *"Emirlerinizi yerine getirmeye hazırız"* dediler.⁶⁶

⁶⁴ Osman Özsoy, *Türkiye'nin Demokrasi Arayışı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 43-44.

⁶⁵ Ahmet Demiray, *Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Kılavuz ve Kazalar)* Ankara 1954, s. 137.

⁶⁶ Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, c. I, İstanbul 1966, s. 270.

Mustafa Kemal Paşa 1923 yılı Şubat ayında çıktığı yurt gezisinde 7 Şubat'ta Balıkesir'e de uğradı. Şehrin en önemli camilerinden Zağanos Paşa Camii'nde tertip edilen bir mevlit programına katıldı ve burada bir hutbe verdi.⁶⁷

Mustafa Kemal Paşa, halkın ilgi gösterdiği toplumsal değerlere olan yaklaşımı Meclis'in açılış programında da kendini gösterdi. Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin açılışıyla ilgili hazırlıkların Nisan ayının 20'sine doğru ancak tamamlanabileceği anlaşıncaya, mübarek bir gün olduğu ve hayırlara vesile olacağı düşüncesiyle Meclis'in 23 Nisan Cuma günü açılmasını kararlaştırdı. 21 ve 22 Nisan tarihleri arasında konuya açıklık getirmek üzere bildiriler yayınlayan Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in 23 Nisan cuma günü Ankara'da açılacağını, fakat açılıştan önce bütün milletvekillerinin iştirakiyle Hacıbayram'da cuma namazı kılındıktan sonra *Lihye-i Saadet*⁶⁸ ve *Sancak-ı Şerif*'le tekbirler eşliğinde Meclis binasına gidileceğini ve burada dualar okunup kurbanlar kesildikten sonra Meclis'in açılacağını bildirdi. Ayrıca 23 Nisan'ın cuma günü olduğu da hatırlatılarak, bu günün kutsallığının te'yidi için 21 Nisan'dan itibaren şehir merkezinde Valilerin tertibiyle hatm ve Buhari-i Şerif tilavetlerine başlanacağı bildirildi ve yurdun her köşesinde aynı surette hareket edilmesini istedi.⁶⁹

Nitekim 23 Nisan 1920 günü geldiğinde Hacı Bayram Camii'nde büyük bir kalabalık toplandı. Cuma namazının kılınmasının ardından cemaat cami avlusundaki yerini aldı. En önde yeşil örtülü bir rahlenin üstüne konulmuş olan *Kur'an-ı Kerim*'i ve *Lihye-i Saadet*'i başının üstünde taşıyan bir kişi vardı. Törene katılmış olanların geçeceği yolun iki tarafına halk ve asker sıralanmıştı. Yavaş yavaş yürüyen ve her tip insandan meydana gelmiş olan bu alay, tekbir getire getire Meclis'in toplanacağı binanın önüne geldi ve durdu. Burada bir dua okunduktan ve

⁶⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C II, s. 98; Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Sayı 68, İstanbul 1968.

⁶⁸ Hz. Peygamber'in sakal-ı şerifinden bir tek kılın veya kılların muhafaza edilmesi. Bunların özel kapları da vardı ve itina ile muhafaza edilirdi. Genelde mübarek gün ve gecelerde halkın ziyaretine açılırdı. bkz. Ferid Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1962.

⁶⁹ Nutuk, C. I, s. 308.

kurbanlar kesildikten sonra milletvekilleri binaya girdiler. Meclis saat 14.45'de milletvekillerinin en yaşlısı (Reisi Sin) olan Sinop milletvekili Şerif Bey'in bir konuşmasıyla açıldı. Bu kısa konuşmanın son cümleleri, "*Milletimizin dâhilî ve haricî istiklâl-i tâm dâhilinde mukadderâtını bizzât deruhte ve idare etmeye başladığımı bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum*" oldu.⁷⁰

SONUÇ

Türk Kurtuluş Savaşı tıpkı Çanakkale Savaşı'nda olduğu gibi, sonuçları itibariyle sadece Türk tarihi açısından değil, dünya tarihi açısından da önemlidir. Mondros Mütarekesi ile orduları terhis edilen, tersanelerine el konulan ve topraklarının büyük bölümü işgal edilen bir milletin, zor koşullara rağmen giriştiği bağımsızlık mücadelesini kısa sürede başarıya ulaştırması, dikkatlerin Anadolu'ya çevrilmesine neden olmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşı'nı idare eden kadroların işgal devletlerinin kendi aralarındaki çıkar çatışmasından nasıl yararlandığı, düşman cephe sayısını azaltma konusundaki olağanüstü becerileri ve savaşta oldukça önemli olan gizliliği nasıl başardıkları bilim adamlarının ilgisini çekmiş, çeşitli araştırmalara konu olmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın bizce üzerinde durulması gereken en dikkat çekici özelliklerinin başında, bugüne göre oldukça yetersiz olan o günün haberleşme koşullarında, üstelik mevcut haberleşme kaynaklarının büyük bölümü işgal devletlerinin denetim ve baskısı altında iken, Türk Milleti'nin çok kısa sürede ortak bir hedefe nasıl yönlendirildiğidir.

Bu açıdan, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Kurtuluş Savaşı yılları boyunca izlediği iletişim stratejisi, en az askeri ve diplomatik başarı kadar önemlidir. Nasıl ki teknik veya sosyal herhangi bir projenin başarısı sonuçlarıyla değerlendiriliyorsa, Türk Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen başarıya bakıldığında,

⁷⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 28 Nisan 1920.

savaş yılları boyunca izlenen iletişim stratejisinin hakkını teslim etmemek mümkün değildir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk Kurtuluş Savaşı boyunca izlenen iletişim stratejisi, birçok yönü itibariyle, çağını aşkın ve üzerinde durulmaya değer bir mahiyet taşımaktadır. Türk Kurtuluş Savaşı, şartların dayattığı mazerete dayanmadan, behemehal kayıtsız ve şartsız istiklale kenetlenen bir ulusun destansı hikâyesidir. En büyük başarısı da, yorgun düşmüş bir milleti bağımsızlık konusunda motive etmesi ve müthiş bir iletişim koordinasyonu sağlanarak kitlelerin ortak bir hedefe yönlendirilmesinin başarılmasıdır. Zaferin kilit adımı da budur.

KAYNAKÇA

- Açıksöz, Hüsnü, *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1933.
- Adıvar, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Cam Yayını, İstanbul 1962.
- Akşam, 20 Ağustos 1922.
- Aktaş, Refik Necdet, *Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı?*, İstanbul 1973.
- Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı (1925-1935), Ankara 1935.
- Ankara İl Yıllığı, Ankara 1967.
- Arıburnu, Kemal, *Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Yeni Matbaa, Ankara 1951.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi: Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 1969–1983.
- Atatürk, Kemal: Nutuk, Cilt: I (191g-1g20), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961. Atatürk, Kemal: Nutuk, Cilt: II, (1920–1927), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü İstanbul 1961. Atatürk, Kemal: Nutuk, Cilt: III (Vesikalar), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1960.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Toplayan: Nimet Arsan, c. III, Ankara 1964.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-KMS, Dosya: 50-2, Belge: 33.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-KMS, Dosya: 62, Belge: 29.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-ŞFR, Dosya: 57, Belge: 279.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-ŞFR, Dosya: 61, Belge: 187.
- Belen, Fahri, *Askerî Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1973.
- Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Askerî Siyasal ve Sosyal Yönleriyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 452, Atatürk Dizisi, No: 18, Ankara 1983.
- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, No. 7, Nisan 1968.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Siyasî Hatıralar*, c. I, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul 1960.
- Demiray, Ahmet, *Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Kılavuz ve Kazalar)* Ankara 1954.
- Develioğlu, Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1962.
- Erdeha, Kâmil, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
- Eroğlu, Hamza, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara 1981.
- Ertürk, Hüsamettin, *İki Devrin Perde Arkası*, (Yayınlayan: S. Nafiz Tansu), İstanbul 1957.
- Georges-Gaulis, Berthe, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*", Çeviren: Cenap Yazansoy, İstanbul 1981.
- Goloğlu, Mahmut, *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*.
- Gökbilgin, M. Tayyip: *Millî Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959.
- Hâkimiyet-i Milliye, 28 Nisan 1920.
- Hakimiyet-i Milliye, 1 Mayıs 1921.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, S. 1-67, Ankara 1952-1969.

Himmetoğlu, Hüsnü, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt: II Ülkü Matbaası, İstanbul 1975.

İkdam, 20 Ocak 1921.

İskit, Server, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara 1943.

İslâm Ansiklopedisi, *Atatürk Maddesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1960.

İsmail Habîb, *O Zamanlar*, İstanbul 1937.

Jaeschke, Gotthard: *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-S. 121, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969.

Kinross, Lord, *Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1966.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978.

Lewis, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford 1966.

Oral, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi)*, İkinci Kitap, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara 1968.

Öke, Mim Kemal *Hilâfet Hareketleri*, TDV Yayınları Ankara 1991.

Özalp, Kazım, *Milli Mücadele (1919-1922)*, cilt. I Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1971.

Özsoy, Osman, *Saltanat'tan Cumhuriyete Giden Yolda Türk Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999.

Özsoy, Osman, *Türkiye'nin Demokrasi Arayışı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

Peker, Nurettin, *İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri (İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zafetlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar)*, Gür Basımevi, İstanbul 1955.

Sonyel, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, (Büyük Millet Meclisi'nin Açılışından Lozan Antlaşmasına*

- Kadar*), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. II- XVI, Dizi-Sa. 19a1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.
- Sonyel, Salâhi R., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Söylemezoğlu, Galip Kemali, *Başımıza Gelenler*, (Yakın Bir Mazinin Hatıraları), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1969.
- Şimşir, Bilâl N., *Atatürk İle Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara 1981.
- Takvim-i Vekayi, no: 3820.
- Takvim-i Vekayi, no: 3834
- Tansel, Selahattin, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, (1919–1922), Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Ankara 1965.
- TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Matbaası, Ankara 1981.
- Tepedenlioğlu, Nizamettin Nazif, *Yeni İstanbul gazetesi*, 7 Temmuz 1969.
- Türk İstiklal Harbi, I. Cilt, Mondros Mütarekesi Ve Tatbikatı: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No:1, Ankara, 1962. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt (Batı Cephesi), 2. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No:1, Ankara, 1965. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt (Batı Cephesi), 3. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No:1, Ankara, 1966. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt (Batı Cephesi) 5. Kısım, 1. Kitap: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları. Seri No:1, Ankara, 1972. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, 1. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No:1, Ankara, 1967. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, 3. Kitap: T.C.. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri

No:1 , Ankara, 1969. Türk İstiklal Harbi, V1. Cilt (İç Ayaklanmalar):
T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları,
Seri No:1, Ankara 1964. Ulubelen, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde
Türkiye*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1967.

Uluğ, H. Naşit, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, Milliyet Yayınları, İstanbul
1973.

Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler*, Baha Matbaası, İstanbul 1976.

Yılmaz, M. Nuri, *Zaferlerin Manevî Dinamikleri*, Diyanet Aylık dergi, Sayı, 104,
Ağustos 1999.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ İLETİŞİM STRATEJİSİ

55

ÖZET

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında hiç kuşkusuz, iletişim imkânları bugünkü kadar gelişmiş değildi. Üstelik ülkenin büyük bölümü işgal altındaydı. Mustafa Kemal Paşa bir yandan yapılan haksızlığa dünyanın dikkatini çekmek isterken, öbür yandan, Anadolu insanının bağımsızlık konusunda çok kısa süre içinde kenetlenip organize olması konusunda da büyük çaba harcıyordu. Bunu yaparken, o günün mevcut iletişim imkânlarından en iyi şekilde yararlanmasını bildi. Kamuoyu oluşturma adına o güne kadar başvurulmamış yöntemler kullanıldı. İletişim stratejisi ile harp stratejisini birleştirmeyi başardı. Bir yandan işgalcilerin propaganda savaşına karşı propaganda ile cevap verilirken, öbür yandan Anadolu insanının moralinin güçlü tutulmasına özen gösterdi.

Türk Kurtuluş Savaşı sonuçları itibariyle sadece Türk Milleti'nin değil, sömürge altında ezilen tüm ulusların kaderini değiştirecek bir örnek oluşturdu. Nitekim o tarihten sonra dünyanın birçok yerinde bağımsızlık savaşları başlatıldı. Kısa sürede çok sayıda bağımsız devlet ortaya çıktı.

Bu makalemizde, Milli Mücadele'nin baş aktörü olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında nasıl bir iletişim stratejisi izlediği, kamuoyunu nasıl oluşturduğu ve kitlelerin ortak hedefe kitlemesi konusunda neler yaptığı konusuna yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk Kurtuluş Savaşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, kamuoyu, iletişim, temsil.

ABSTRACT

Communication means were undoubtedly not so developed as today during the years of Turkish Independence War. Moreover, most part of the country was under the military occupation. While trying to attract the attention of the world public opinion to that unfairness on one hand, Mustafa Kemal Pasha was spending great efforts to organize the Anatolian people for independence bringing them together in a short time on the other hand. As doing this, he managed to make best use of the available communication means of his time, moreover using methods not applied until then to form the public opinion. Thus he successfully combined the military strategy with that of communication. While standing up to the propaganda war of the occupiers with a contra-propaganda, he concurrently endeavored to keep high the morale of the people.

In respect to its effects, Turkish independence war had been a model which changed the fate of not only the Turkish nation but also of all the oppressed nations under colonization. Just as that resulted in independence wars that were launched in many countries, giving way soon to the rise of many independent states.

This study deals with what kind of communication strategy Mustafa Kemal Pasha followed during the years of independence war, how he formed the public opinion, and what he did to direct the masses toward a common goal.

Key words: The Turkish war of independence, The Great National Assembly of Turkey, public opinion, communication, *representation*.